

3 december 2009
31^e jaargang

25A

Tuin&Landschap

Tuinen
bij
zorgcentra

Omgaan met beperkingen

Elk tuinontwerp zorgt ervoor dat de tuin op een goede en doelmatige manier gebruikt kan worden. Soms gaat het nog een stapje verder en is het gebruik de belangrijkste basis voor het ontwerp, is het zichtbaar maken van de verschillende functies het hoofdthema. Vooral in zorgtuinen is het gebruik heel specifiek, zoals bij tuinen voor slechtzienden of voor mensen in een rolstoel.

Het vormgeven aan de zorgfunctie kan twee verschillende typen opleveren. Aan de ene kant zijn er tuinen die zorgen dat de bewoners zich ondanks hun beperking toch zo goed mogelijk zelfstandig kunnen voortbewegen. De fysieke beperking van de doelgroep is in deze tuinen de drager van het ontwerp. Daarnaast bestaan er tuinen die actief willen bijdragen aan het genezingsproces, waarbij het therapeutisch effect van tuinieren voorop staat.

Een uitwerking van deze aanpak op basis van de fysieke beperking is het ontwerp van Jos van de Lindeloof voor verpleeghuis De Bieslandhof in Delft. Het restaureren van de fraaie, oude tuin, begin jaren '80 ontworpen door Pieter Blaauboer, heeft hier letterlijk een tweede laag gekregen, een verhoogd maaiveld dat geheel gericht is op de rolstoeltoegankelijkheid. Terwijl de oude tuin steeds verder in het inklinkende veen wegzakt, kunnen de bewoners comfortabel voortbewegen over het stelsel van nieuwe, hooggelegen paden, die met vlonders en bruggen langs de vijver en over de bloemenborders zijn gespannen.

Wanneer de fysieke beperking centraal staat, kan je spreken van functionele tuinen. Visio Het Loo Erf in Apeldoorn, ontworpen door Veenbos en Bosch landschapsarchitecten, helpt blinden op weg naar zelfstandig functioneren in de samenleving. Slechtzienden – voor revalidatie in behandeling – moeten zich kunnen oriënteren, snel thuis zijn op het terrein en veilig over de straat kunnen, zonder hulp van buitenaf of geribbelde geleidetegels, zoals op treinperrons. Daartoe loopt er een pad van betonsteen midden over het binnenterrein, met op de haakse kruisingen naar de paviljoens telkens natuursteen in klein formaat. Deze overgang in de bestrating geeft een andere tik met de stok, zowel in gevoel als geluid.

Daarnaast bestaat er een strenge scheiding van autoverkeer en wandelpaden, met parkeerplaatsen die het pad ontzien en beheerpaden van gravel. Er resteert slechts één kruising van auto's en wandelaars, die een afwijkende bestrating heeft gekregen. Geurende beplanting (lavendel), tastbare beeldhouwwerken en het geluid van een klaterende fontein zorgen voor extra oriëntatie naast het wandelpad. Deze terreinrichting met zijn strikte logica en strenge scheiding van verkeerssoorten is zuiver toegesneden op het belang van de cliënt, die als blinde zelfstandig, zonder afleiding, veilig en snel van A naar B moet kunnen. Daarop is de vormgeving van het verkeer, de ruimte, het geluid, de geur en de tast in optima forma toegepast.

Saskia de Wit en Johan Meeus

Vijf kastanjabomen – waarvan er inmiddels een beetje door de bliksem is getroffen – moesten behouden blijven en vormen nu het gezichtsbepalende element in de tuin.

De Bieslandhof • Delft

Als een groene rivier doorkruist de verdiepte kastanjelaan de nieuwbouw van het Delftse verpleeghuis De Bieslandhof. Over betonbruggen kunnen de bewoners zich door de bloemenzee rollen, verder de levende wereld in.

Tekst Miranda Vrolijk • Beeld Ferry Noordam en Jos van de Lindeloof

Rollen over verdiepte bloemenvallei

2 Loopbruggen leiden over de verzakte kastanjelaan. De bruggen zijn 2 m breed en uitgevoerd in betonplaten. Die lopen door in de klinkerverharding in elleboogverband. De stalen buis op 40 cm hoogte voorkomt dat rollators en rolstoelers van de brug rollen.

De cijfers bij de foto's verwijzen naar de plattegrond op de volgende pagina.

Omgaan met beperkingen

De Bieslandhof • Delft

Jos van de Lindeloof (Els van der Weijde was niet aanwezig), Jos van de Lindeloof tuin- en landschapsarchitectenbureau, www.josvandelindeloof.nl

Aanleg door Van Vliet, Harmelen
Beheer door Hovenier Van der Heijden, Den Hoorn

Foto: Rens Krebber

De kastanjes waren heilig verklaard", begint tuin- en landschapsarchitect Jos van de Lindeloof over de inrichting van de 1,5 ha rondom De Bieslandhof. Samen met collega Els van der Weijde ontwierp hij in 2003 de buitenruimte van het verpleeghuis dat een jaar daarvoor flink was uitgebreid. Zij deden dit in opdracht van de Stichting Zorginstellingen Pieter van Foreest die in Delft en omgeving en het Westland verscheidene tehuizen onder haar hoede heeft.

Kastanjes behouden

De bomen moesten koste wat kost in de nieuwe tuin behouden blijven. Dit was een wens van het verpleeghuis omdat mensen er hooguit twee jaar wonen; een volwassen boom is daardoor des te waardevoller. Bovendien was het behoud een eis van de gemeente. De kastanjes stammen uit het ontwerp dat Pieter Blaauboer – oud-werkgever van Jos van de Lindeloof – in de jaren tachtig voor de tuin maakte.

Had CKPP Architecten uit Rotterdam al grote moeite om de nieuwbouw zo neer te zetten dat de bomen werden ontzien, Van de Lindeloof en Van der Weijde hadden te maken met een heel ander probleem. Het maaiveld rondom de bomen is in de loop der jaren namelijk door het inklinkende veen m onder dat van de gebouwen komen te liggen. Niet bepaald toegankelijk voor rolstoelers en rollators waarvan een groot deel van de bewoners gebruikmaakt. „De grond ophogen was echter geen optie, de bomen zouden dan vast en zeker geen lang leven meer beschoren zijn”, zegt Van de Lindeloof.

De tuin- en landschapsarchitecten bedachten een tweeledige oplossing. Ze besloten

allereerst om de grond rondom de kastanjabomen op het oude niveau te laten. Daaroverheen spanden ze een aantal loopbruggen die wel op het maaiveld van het gebouw liggen en goed toegankelijk zijn met rolstoelen en rollators. De droge vallei die hiermee ontstond, beplantten ze met bodembedekkende planten en bloembollen. „Op die manier rol je met je rolstoel door een zee van bloemen”, zegt Van der Weijde.

Ten tweede betrokken ze in hun ontwerp een groot deel van de omgeving dat in beginsel niet bij de ontwerpopdracht behoorde. Dit deel ligt aan de zijkant van de gebouwen (bovenaan op de ontwerptekening) en was door het jarenlange verzakken erg drassig. Bovendien waren ook hier de paden aan een rigoureuze opknappbeurt toe. „We wilden een totaalplaatje maken”, legt Van de Lindeloof uit. Wanneer ze zich alleen op de ontwerpopdracht hadden gericht – het gebied dat direct met de nieuwbouw te maken had – zou er een nieuwe tuin in de oude tuin zijn ontstaan. De opdrachtgever wilde dit eveneens voorkomen; hij gaf dan ook zijn fiat voor een totaalontwerp. Dit bood de tuin- en landschapsarchitecten de mogelijkheid het waterprobleem op te lossen. De tuin is door middel van een vijver en watergang met de singel verbonden die pal achter het nieuwe gebouw ligt. Die voeren het overtollige water nu af. Dit deel van de tuin heeft een parkachtige inrichting gekregen bestaande uit een vijver, gazon en bloemenborders.

Zwevend vlonderpad

Behalve het behoud van de kastanjabomen zagen de tuin- en landschapsarchitecten zich gesteld voor een tweede uitdaging ►

Om de bewoners in de goede richting te wijzen, is de donkergekleurde *Viburnum davidii* in combinatie met de uitbundige *Rudbeckia fulgida* 'Goldsturm' toegepast. Vooral Alzheimer-patiënten zijn hierbij gebaat: kleur trekt aan, donker stoot af. De vaste planten zijn in grote wolken toegepast. Deze massale toepassing heeft een groot effect volgens Van der Weijde. De *Taxodium*, esdoorns en treurwilg stammen uit de oude tuin.

4 Het plein met de kas loopt als vanzelf over in de paden. Die knippen en verwijderen zich afwisselend, maar zijn wel overal minimaal 1,5 m breed zodat rolstoelers elkaar kunnen passeren. Op deze manier ontstaan er als vanzelf 'pleintjes' waar bewoners zich verzamelen, bijvoorbeeld rondom bankjes. „Het zitten wordt zo niet geforceerd”, vindt Van de Lindeloof.

5 Op het terras langs het water kunnen de bewoners van de eendjes genieten. De vijver heeft afwisselend een strakke beschoeiing of een rafelige oeverbeplanting gekregen voor het contrast. Op de voorgrond *Persicaria amplexicaulis*, achterin *Annohys dioicis* en *Darmia peltata* in de bloemenborder.

6 Op de bruggen beleef je de beplanting van dichtbij. Die bestaat hier onder meer uit *Hebe* 'Bonanza', *Iris sibirica* 'Perry's Blue', *Viburnum bodnantense* 'Dawn' en *Vincetoxicum*.

Omgaan met beperkingen

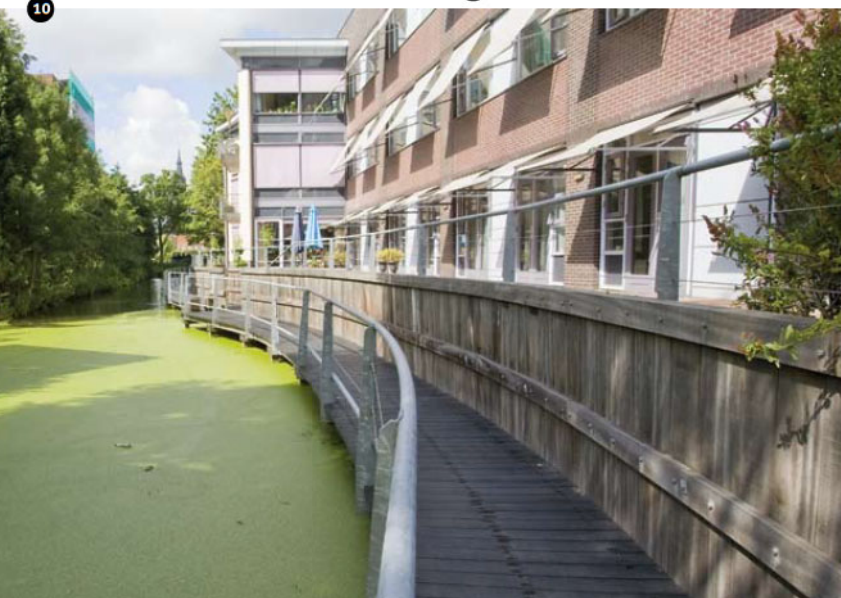
De Bieslandhof • Delft

7 De afscheiding tussen het kinderdagverblijf en het verpleeghuis is verbloemd met hagen van *Pleiobastus humilis pumilus*, *Ligustrum vulgare* 'Atrovirens', *Buxus sempervirens* en *Fagus sylvatica*. Op de voorgrond twee *Gleditsia triacanthos* f inermis.

8 De structuurtuin die onder andere door middel van de zwevende vlonder boven het water is te bereiken bestaat uit opgaande vaste planten en grassen in de kleurstelling, roze, blauw en paars. Op de foto onder andere *Geranium incanum* 'Johnson's Blue', *Salvia verticillata* 'Purple Rain', *Lavandula angustifolia* en *Stipa gigantea*. De bestrating bestaat ook hier uit een combinatie van betonplaten en klinkers.

9 In het stuk groene vallei grenzend aan de structuurtuin groeit *Digitalis purpurea* en *Ins siberica* 'Perry's Blue'.

10 De onderdoorgang pal langs de achterkant van een van de nieuwe gebouwen, die te bereiken is via een hellingbaan van 1:20. Op de vlonder beleef je het water van dichtbij.

hoe de bewoners de tuin in te trekken. Allereerst is een wandelroute ontworpen waarmee de bewoners de gehele tuin kunnen beleven. Opvallendste element daarin is het zwevende vlonderpad boven de singel dat de twee tuindelen links en rechts van het nieuwe gebouw (het parkachtige deel met de vijver links en een structuurtuin met vaste planten en grassen rechts) met elkaar verbindt. Van de Lindeloof noemt dit een onderdoorgang, omdat het pad 1 m lager ligt dan het maaiveld van het gebouw. „Je kunt verborgen achterlangs rijden.“ Hiermee behouden de bewoners die aan deze kant een kamer hebben, ondanks het pad, hun privacy.

Daarnaast is de wandelroute zo uitgekend dat bewoners er niet zullen verdwalen. Op plekken waar de routing problemen zou kunnen opleveren (links bovenin de ontwerp-tekening bijvoorbeeld, bewoners dienen hier niet af te slaan naar de bebouwing maar verder de tuin in te lopen) helpt de beplanting de mensen op weg. Langs het pad waar ze niet naartoe moeten, groeit de donkere *Viburnum davidii* en langs het pad dat ze wel moeten inslaan staat een groot deel van het bloeiseizoen de kleurrijke *Rudbeckia fulgida* 'Goldsturm' te bloeien. Met name Alzheimer-patiënten worden op die manier door de tuingestuurd omdat ze aangetrokken worden door de kleuren. Dit is een tip die Van der Weijde kreeg toen ze met een psychiater van De Bieslandhof het ontwerp van de tuin doornam op eventuele knelpunten.

Veel te beleven

Verder is van de tuin volgens Van de Lindeloof een attractief geheel gemaakt, waarin veel te beleven valt. Allereerst de bloe-

menvallei met de kastanjes, de structuurtuin en de bloemenborders langs de gebouwen. In die laatste zijn 'ouderwetse' soorten toegepast die aansluiten bij de herinneringen van de bewoners. *Forsythia* bijvoorbeeld of een border met alleen maar rode en oranje *Azalea*. „Vreselijke planten, maar op deze manier toegepast zijn ze toch erg mooi“, lacht Van der Weijde. Voorts is aan de vijver een flink terras aangelegd dat geflankeerd wordt door twee bloemenborders. Een 40 cm hoge hekje voorkomt dat mensen het water in zouden rollen. „Dat is niet gevaarlijk, met water moet je niet te angstig omgaan“, stelt Van de Lindeloof. „We wilden de bewoners een gevoel van openheid, van vrijheid geven en niet het gevoel dat ze opgesloten zitten.“

Daarnaast is er een klein recreëerd waarop een nieuwe kas is gebouwd. Hierin vinden allerlei groene activiteiten plaats zoals het maken van kerststukjes. Met name in de winter trekt de kas veel bewoners aan omdat je er op zonnige dagen warm en in het volle daglicht zit. Het plein zelf gaat door zijn vorm en bestrating als vanzelf over in de paden en nodigt op die manier uit om de tuin verder te betreden.

Tot slot zijn de buitenruimte van een aangrenzend kinderdagverblijf en het terras van de psychogeriatrische patiënten met elkaar gecombineerd. De grens tussen de beide verblijven is vervaagd door een doolhofje van hagen. Dit bevordert de interactie tussen de 'opa's en oma's' en de kinderen. „Zowel voor de bewoners als hun bezoekers is er zo veel te ontdekken in de tuin. Wij hebben er een plek van gemaakt waar jij en ik ook graag zouden willen wonen als we oud zijn geworden“, concludeert Van de Lindeloof. ●

'Water leverde interessante discussies op'

„Van de tuin is gelukkig geen gevangenis gemaakt“, stelt Hans Franke, projectadviseur Raad van Bestuur van de Stichting Zorginstellingen Pieter van Foreest waaronder De Bieslandhof valt. Ten tijde van de inrichting van de nieuwe tuin was hij hoofd facilitaire dienst van het verpleeghuis en in die hoedanigheid nauw betrokken bij het project. Volgens Franke zou je er vanwege de veiligheid voor de bewoners ervoor kunnen kiezen om overal hekken te plaatsen om zo de risico's op ongelukken tot het minimale te beperken. „Het water leverde om die reden interessante discussies op. Maar gelukkig is dat niet gebeurd, alles is zo open mogelijk gehouden.“

De driehonderd bewoners van De Bieslandhof hebben allemaal zware zorg nodig, een deel is psychogeriatrisch patiënt en een deel somatisch, waarvan de helft revalideert van een operatie en de andere helft langdurig ziek is. De somatische patiënten, veelal in rolstoel of met rollator, maken zelfstandig gebruik van de tuin. De psychogeriatrische patiënten gaan alleen onder begeleiding naar buiten. „Toch bestaat het gevaar dat iemand aan de aandacht ontsnapt en in het water kukelt“, zegt Franke. Desondanks zijn de hekken achterwege gelaten. „Je kunt nooit alle risico's uitsluiten en het zou te veel afbreuk doen aan het parkachtige imago van de tuin.“ Bovendien zijn de randen van het water zo vormgegeven dat de kans hierop minimaal is. Daar waar gras het water ontmoet zorgt een opgaande oeverbeplanting ervoor dat mensen niet zomaar doorlopen.

De oplossing voor de kastanjabomen noemt Franke schitterend. Vooral in vergelijking met de oude tuin waarin de paden inmiddels schots en scheef lagen door het verzakken zijn de bruggen en paden nu weer goed toegankelijk voor de mobiele bewoners. „Daarnaast heeft het verdiepte maaiveld een leuk en speels karakter.“ Ook van de bewoners hoort hij nagenoeg alleen positieve reacties: met name de bloemenrijkdom waarvan de tuin het gehele jaar is doospekt, wordt zeer gewaardeerd. Verder is de combinatie met het kinderdagverblijf volgens Franke erg geslaagd. „De leukste combinatie is die van heel oude bewoners met heel jonge kinderen. Wanneer die voorbij rennen, wiebelen en hollen, smelten die oudjes helemaal.“